

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ЕР РЕСУРСЛАРДАН САМАРАЛИ ФЙДАЛАНИШ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

М.Т. Абдурахманова

*Oriental universiteti, Иқтисодиёт ва туризм факультети, иқтисодиёт ва туризм кафедраси катта ўқитувчиси, PhD
e-mail: muqaddas_01@mail.ru*

Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонида қайд этилгандек, “Иқтисодиётни янада ривожлантиришга йўналтирилган макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш, қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш” жуда муҳим ҳисобланади [5].

Тупроқ жуда кўп хусусиятларни ўзида мужассамлаштирган табиий жисм бўлиб, шулардан энг муҳими унумдорлик - ҳосил етиштириш қобилиятидир. Ўзбекистон Ер ресурслари 2017 йил 1 январ ҳолатига кўра 44.896,9 минг га бўлиб, унинг атиги 9,6 % яъни 4312 минг га суғориб деҳқончилик қилинади [7].

Ривожланаётган давлатларда қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлардан самарали ва барқарор фойдаланиш масаласи катта муаммо ҳисобланади. Ушбу ҳаракат қишлоқ хўжалигидаги ер ресурсларидан фойдаланишни раёнлаштириш бўйича бир қатор кўрсаткичларни белгилашни талаб қилади.

Ўзбекистон Республикаси агросаноати комплекси барқарор ривожланишни таъминлашни ҳамда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришни кенгайтиришнинг асосий шартлари қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларнинг ҳосилдор қатламини сақлаш, қайта тиклаш ва оқилона фойдаланиш ҳисобланади.

Хўжалик фаолиятида, ерларнинг унумдорлигини сақлаш ва улардан оқилона фойдаланиш, катта аҳамият касб этади. У деҳқончиликни ривожлантиришнинг табиий шарти бўлиб, қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлиги ва ялпи ҳосилнинг кўпайишига ёрдам беради, қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларнинг нафақат ишлаб чиқариш объекти сифатида, балки биосферанинг ташкилий бир бўлаги сифатида ҳам кадрини оширади [7].

Ўзбекистон таркиби бузилган ерлар майдони йил сайин ортиб бормоқда, жумладан, 2011 йил 1 январ ҳолатига кўра жами бузилган ерлар майдони 46335,2 га ни ташкил этиб, бу 2009 йилга нисбатан 634 га, 2008 йилга нисбатан 1171 га кўпдир [6].

Жамиятда ернинг жуда кўплаб мақсадларга йўналтирилганлиги ердан фойдаланиш жиҳатларининг турли-туманлигига боғлиқ. Ердан фойдаланишнинг жиҳатлари дейилганида, ернинг ижтимоий аҳамиятга эга, ернинг деярли мустақил йўналиши ёхуд мазкур жараёнларни амалга ошириш учун шароитларни таъминлаш тушунилади. Шу сабабли, ердан фойдаланиш амалиётида бевосита фойдаланиш жиҳати (ижтимоий, иқтисодий, рекреацион, экологик) ва мазкур жараёнларни амалга ошириш жиҳатлари (хукукий, информацион, ташкилий, ҳудудий, технологик, ресурс, тадбиркорлик) фарқланади. Биринчи гуруҳдаги жиҳатлар (ердан бевосита фойдаланиш) учун ер ресурсларидан фойдаланишдан даромад олиш хос бўлиб, уни баҳолаш учун махсус услублар қўлланилади. Шу билан бирга қайд этиш жоизки, ердан фойдаланишнинг ижтимоий ва рекреацион самарадорлик турлари ҳозирги вақтда фақат табиий кўрсаткичлар орқали баҳоланади ва мазкур кўрсаткичларни иқтисодий ҳамда экологик самарадорлик билан таққослаш умуман мумкин эмас. Шунинг учун ижтимоий ва рекреацион самарадорликнинг нарх (пул) баҳосини аниқлаш масаласи алоҳида тадқиқотларни тақозо этади (1).

Суғорилиб ҳайдаладиган ернинг киши бошига тўғри келадиган нисбатининг камайиб кетишига қишлоқ хўжалиги учун фойдаланиладиган ерларни бошқа тармоқларга берилиши, тупроқ эрозияси, ботқоқлашув, ифлосланиш, шунингдек, аҳоли нуфусининг ортиб бориши каби ҳолатлар сабаб бўлмоқда. Бу ҳолат ерни муҳофаза қилиш масаласига жиддий муносабатда бўлишни тақозо этади. Тупроққа сув ва шамол эрозияси кучли зарар келтиради, мазкур эрозиялар оқибатида ернинг унумдор қатлами йўқ бўлади. Текис рельефга эга бўлмаган, ёгингарчилик мўл бўлган регионларда юза сув эрозияси хосдир. Суғориладиган дехқончилик ҳудудларида эса ирригацион эрозия учрайди. Ўртача ва кучли шамоллар ҳаракатланадиган ҳудудларда шамол эрозияси вужудга келади. 2 см қалинликдаги унумдор тупроқ табиий шароитларда бунёдга келиши учун 200 йилдан 1000 йилгача вақт талаб этилса, эрозиялар туфайли тупроқ қатламининг бузилиши 20-30 йил ичида рўй бериши мумкин. Ҳар куни дунёда эрозия жараёнлари оқибатида қишлоқ хўжалиги оборотидан 3 га экин майдонлари йўқотилмоқда. Ўзбекистонда 1,5 млн га экин майдони сув ва шамол эрозиясига учрайди, бу ерларнинг ярмида мунтазам равишда эрозияга қарши

кураш олиб борилиши талаб этилади. Эрозия жараёнлари учрайдиган ерларда ҳосилдорлик, одатда, 20-40-% кам бўлиб, механизмлар ишлатилиши қийинлашади. Қишлоқ хўжалиги экинларини етиштиришнинг иқтисодий ишлаб чиқариш шароитларининг ёмонлашуви билан биргаликда, биогеоценоз бузилиши кузатилмоқда, унинг натижасида табиатда биологик мувозанат бузилмоқда (3).

Хулоса. Юқоридагилардан келиб чиқиб ерлардан фойдаланишнинг энг муҳим, устувор жиҳати сифатида куйидаги иқтисодий томонларини кўрсата оламиз:

биринчидан, ерлардан фойдаланишнинг иқтисодий жиҳатини жараёнида жамият барқарор мавжуд бўлиши учун зарур бўлган иқтисодий маҳсулот ишлаб чиқарилади;

иккинчидан, ерлардан фойдаланишнинг иқтисодий жиҳати жараёнида ишлаб чиқарилган иқтисодий маҳсулот ер ресурслари (тупроқ унумдорлиги)ни қайта ишлашнинг моддий асосини ташкил этади;

учинчидан, Ерлардан фойдаланишнинг иқтисодий жиҳатининг устуворлиги мамлакат ва регионларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини тузишда, жамият фаолият соҳалари, иқтисодиёт тармоқлари бўйича ерларни тақсимлашда, регионларни, айниқса, қишлоқ ерларининг таркибини такомиллаштиришда инобатга олиниши таказо этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Асосий вазифамиз –ватанимиз тараққи`ти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир.-Т.:”Ўзбекистон”. 2010.43-б.
2. лех.уз/досс/.4378526
3. Тўраев А.Н. Молиявий ва бошқарув ҳисоби –Тошкент 2012 йил. 5 бет
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013-йил 19-апрелдаги “Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича2013-2017 йилларга мўлжалланган чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони
5. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси// [Елестрон ресурс]. Режим доступа//www.лех.уз
6. ЎЗРТМД, Миллий маъруза 2013. 114-116 б.).
7. ЎЗРТМД, Миллий маъруза 2017. 56-63 б.).